

Да арт. *Культуралагічны фільм. Кадр з фільма «Званар» К.Махавай. 2011.*

Да арт. *Культуралагічны фільм. Кадр з фільма «Драўляны народ» В.Асюка. 2012.*

КУЛЬТУРАЛАГІЧНЫ ФІЛЬМ, разнавіднасць дакументальнага кіно, якая адлюстроўвае значныя працэсы ў сферы нар. і прафес. культуры. Ствараецца на стыку *кінамастаітства*, навукі і публіцыстыкі. К.ф. захоўвае культ. фонд для будучых пакаленняў, аналізуе спецыфіку культуры этнасу, яго менталітэту, уключанасці народа ў сусветны маст. працэс. Бел. К.ф. развіваецца ў 3 асн. кірунках: экалагічным, этнамузыкалагічным, гіст.-культуралагічным. У першым вылучаюцца фільмы на чарнобыльскую тэматыку. Першыя дні ліквідацыі наступстваў аварыі на Чарнобыльскай АЭС здымала Г.Злабенка («Нараўлянская хронікі», 1988—90, «Камандзіроўка даўжынёй у 20 гадоў», 2006). Фільмы-рэквіемы стварылі В.Жыгалка («Жылі-былі людзі», 1991), У.Басаў («Імгненні радасці»,

1993), С.Лук'янчыкаў («Чарнобыль. Фантомы», 1996), Г.Адамовіч («Жылі-былі...», 2000). Да 20-годдзя аварыі на АЭС з'явіліся карціны, дзе навукова асэнсаваны сучасныя праблемы Чарнобыля («Чарнобыльскі крыж», рэж. А.Алай, 2006). Да 25-годдзя экалагічнай катастрофы зняты фільм «І дарога паволі зарастае...» В.Скварцовай (2010). Асабліва інтэнсіўна развіваецца экалагічны напрамак у К.ф. з 1990-х гг. Унікальнасць, прыгажосць і разнастайнасць бел. флоры і фаўны прадстаўлены ў пейзажным кірунку экалагічнага кіно: «Бярэзінскі запаведнік» (1994), «Вялікі лес» (1997), «Край чыстай вады» (1999, усе рэж. Л.Гедравічус); «Свет вяртлявай чарачанкі» (1999, рэж. С.Пятроўскі); «Жывыя сведкі леднікоў», «Жывая вада» (абодва 2000), «Апошнія арлы» (2002, усе рэж. І.Бышнёў) і інш. Эт-

намузыкалагічны фільм з'явіўся на мяжы этнамузыкалогіі (наук. вывучэння стараж. пласта аўтэнтычнага фальклору) і экраннай рэпартажнай кінадакументалістыкі, ён прызваны захоўваць фалькл. спадчыну. Паспеху ў гэтай галіне дасягнулі бел. вучоныя-музыказнаўцы І.Назіна («Галасы зямлі маёй» з Р.Гамзовіч, рэж. Ю.Лысятаў, «Грай, скрыпка, грай», рэж. Ю.Гарулёў, абодва 1994), З.Махэйка («Палескія вяселлі», 1986, рэж. Ю.Лысятаў; «Пранясі, Божа, хмару...», 1990, рэж. А.Шклярэўскі; «Крывыя вечары», 1993, рэж. Ю.Лысятаў), М.Козенка (аўтар і рэж. фільма «У Святыя вечары на Каляды», 1996; тэлецыкла «Чачэрскі альбом», 1995—96), В.Лабачэўская («Народныя мастакі», 1994, рэж. М.Мялешка), Т.Кухаронак («Радаўніца. Дзяды», 2006, рэж. Р.Грыцкова, І.Волах), «Вялікдзень», 2007, рэж. І.Волах), Р.Гамзовіч («Ты ляці, страла», 2006, рэж. Р.Грыцкова; «Карагод», 2007, рэж. А.Дыбча) і інш. У жанры К.ф. гіст.-культуралагічнага напрамку кінарэж. В.Шавялевіч стварыў цыкл фільмаў пра тысячагадовую гісторыю бел. зямлі, буйных дзеячаў мінулых эпох, важныя падзеі нац. гісторыі, фарміраванне бел. этнасу і нар. менталітэту: дылогія «Да вас, сучаснікі мае» (1989—90), «Пастка для зубра» (1994), «Беларусь на крыжы вякоў» (2000—03). Тэму праваслаўя на бел. землях вобразна раскрыла рэж. В.Скварцова ў працах «Мы будзем храм» (2003), «Па імені і жышчяпіс» (2006), «Браслаўшчына — край Божай апекі» (2009), «Храмавае кальцо Браслаўскага Паазер'я» (2010) і інш. Высокую ацэнку на міжнар. і бел. кінафестывалях атрымалі работы М.Жданоўскага («Ва ўсе дні», 2008), В.Асюка («Вальс», 2008; «Драўляны народ», 2012), К.Махавай («Званар», 2011).

А.А.Мацькова.

КУЛЬТУРАЛОГІЯ (ад *культура* + ... *логія*), гуманітарная навука, якая вывучае культуру як адмысловую форму арганізацыі жыцця чалавека, даследуе гіст. развіццё культур,

ажыццяўляе параўнальны аналіз іх розных тыпаў. Традыц. бел. культуру лінгвісты, этнографы, гісторыкі і фалькларысты пачалі сістэматычна даследаваць у 19 — пач. 20 ст. (П.А.Бяссонаў, У.М.Дабравольскі, М.В.Доўнар-Запольскі, Я.Ф.Карскі, А.Г.Кіркор, Е.Р.Раманаў, І.А.Сербай, А.К.Сержпутоўскі, М.Федароўскі, П.В.Шэйн і інш.) У 1-й трэці 20 ст. ўпершыню з'явіліся культуралагічныя працы «Беларускае адраджэнне» М.Багдановіча (1915), «Адвечным шляхам» І.У.Канчэўскага (1921), «Заходне-русизм» А.Цвікевіча (1929) і інш. У працах філосафаў, мастацтвазнаўцаў, гісторыкаў і сацыёлагаў 2-й пал. 20 ст. даследаваліся розныя аспекты станаўлення бел. культуры, паглыблення яе ўздзеяння на фарміраванне маст.-эстэтычных каштоўнасцей, нац. самасвядомасці бел. народа. К. як навука, якая вывучае заканамернасці развіцця і функцыянавання культуры, яе структуру і дынаміку, узаема сувязі і ўзаемадзеянне з інш. сферамі матэрыяльнага і духоўнага жыцця, сфарміравалася толькі ў 1980-я гг. У гэты перыяд бел. навукоўцамі ажыццяўлялася мэтанакіраванае фундаментальнае даследаванне сукупнасці культ. з'яў і працэсаў у грамадстве. У 1990-я гг. ў ВНУ, ін-тах павышэння кваліфікацыі кадрў ствараліся кафедры К., у навуч. працэс уводзіўся культуралагічны курс. У наш час К. ўключана ў агульную сістэму навук. ведаў, валодае ўласным прадметам даследавання і канкрэтнымі метадамі. У Беларусі даследаванні ў галіне К. праводзяць А.А.Гарбацкі, П.Р.Ігнатюк, М.І.Крукоўскі, І.Я.Левяш, У.Ф.Мартынаў, І.В.Марозаў, В.У.Пазднякоў, І.Д.Разэнфельд, У.П.Скараходаў, А.І.Смолік, І.Я.Шыршоў і інш.). У Бел. ун-це культуры і мастацтваў, Бел. ін-це праблем культуры, БДУ, Рэсп. ін-це вышэйшай школы БДУ, Гродзенскім ун-це створаны навук. цэнтры, дзе праводзяцца даследаванні па К. Да пач. 21 ст. сфарміраваліся такія галіны культуралагічных ведаў, як гісто-

рыя культуры, тэорыя культуры, філасофія і сацыялогія культуры, культ. антрапалогія, прыкладная К. і інш. Сучасныя бел. культуралагі даследуюць заканамернасці развіцця і функцыянавання культуры, яе марфалогію і дынаміку, этнічныя і духоўныя асновы культуры і быцця чалавека, дыялектыку ментальнасці і нац. культуры, узаемадзеянне розных культур і цывілізацый свету. Вядзецца праца па даследаванні базавых кампанентаў каштоўнасных арыентацый асобы ва ўмовах трансфармацыі сацыякульт. асяроддзя; аксіялагічных і структурных асноў маст. культуры; пытанняў генезісу, тыпалогіі і механізмаў самазахавання нематэрыяльнай традыц. культуры; ролі і месца ў структуры культуры этыкі і рэлігіі; механізмаў сацыякульт. рэгуляцыі дэмаграфічных паводзін суб'ектаў посткатастрафічнага соцыуму; культ. палітыкі ва ўмовах сістэмнай трансфармацыі грамадства. Навукоўцы Бел. ін-та праблем культуры сумесна з культуралагамі і мастацтвазнаўцамі Цэнтра даследаванняў бел. культуры, мовы і л-ры НАН Беларусі, Бел. акадэміі мастацтваў, Бел. ўн-та культуры і мастацтваў, Бел. акадэміі музыкі распрацоўваюць канцэптуальныя асновы праграмы развіцця нар. творчасці і прафес. мастацтва, інфармацыйнай інфраструктуры, галін культуры, сістэму норм і прыныцаў узаемадзеяння бел. культуры з інш. культурамі. Выдадзены аўтарскія і калект. навуч. дапаможнікі па К., тэорыі і гісторыі культуры, навук. даведнік «Культура Беларусі XI—XIX ст.» А.І.Смоліка (1998), энцыклапедычныя даведнікі «Сусветная культура. Ад старажытнасці да нашых дзён» (2001) і «Культуралогія» (2003) Э.С.Дубянецкага, «Помнікі сусветнай спадчыны» В.П.Кісяля (2-е выд. 2001) і інш.

Літ.: Смолік А.І. Беларуская культуралогія на мяжы стагоддзяў // Весн. Бел. дзярж. ўн-та культуры. 2002. № 1; Скараходаў У.П. Сацыядынаміка культуры сучаснай Беларусі. Мінск, 2003;

Кухто Л.К. Культуралогія — новая навуковая дысцыпліна ў Беларусі // Адукацыя і выхаванне. 2005. № 11; Мартынов В. Поиск своего пути // Бел. думка. 2006. № 1; Смолік А.І. Тэарэтыка-метадалагічныя аспекты прыкладной культуралогіі // Веснік Бел. дзярж. ўн-та культуры і мастацтваў. 2010. № 1 (13); Сулімов В.А., Фадеева И.Е. Культуралогія — навука о смысле // Вопросы культурологии. 2013. № 3; Докучаев И.И. Дифференциальная культурология и науки о культуре: проблема методологической дивергенции // Вопросы культурологии. 2013. № 6. А.І.Смолік.

КУЛЬТУРНА-ГІСТАРЫЧНАЯ ЭПΟΧА, прамежак часу ў развіцці грамадства, які мае пэўныя характэрныя адметнасці стылю і форм культуры. Суб'екты К.-г.э. аб'яднаны пэўнай культ. агульнасцю: мовай, менталітэтам, спосабамі жыццядзейнасці, ідэаламі, ідэямі, стэрэатыпамі, традыцыямі, звычаямі і інш. У розных грамадскіх супольнасцях дадзеныя культ. агульнасці могуць праяўляцца па-рознаму. Напр., маст. стыль барока, уласцівы для эпох Адраджэння і Асветніцтва, у Беларусі спалучаўся з мясц. традыцыямі і заходнееўрап. уплывам і ўвайшоў у гісторыю як «віленскае барока». У гуманітарных навуках прынята вылучаць наступныя К.-г.э.: Антычнасць, Сярэднявек, Адраджэнне, Асветніцтва. У эпоху Антычнасці ўзніклі многія феномены, артэфекты і агульначалавечыя каштоўнасці сучаснай духоўнай і матэрыяльнай культуры. Адметнасцю эпохі Сярэднявек (5—15 ст.) з'яўляецца яе хрысціянскі характар, відавочны тэацэнтрызм, надзвычайны традыцыяналізм, ідэйная інталерантнасць, сімвалізм і алегорыя, сінтэз некалькіх культ. арыентацый, функцыянаванне шэрагу субкультур. У мастацтве дадзенай эпохі дамінаваў стыль готыка. Найб. важнай асаблівасцю эпохі Адраджэння (14—17 ст.) быў гуманізм, зварот да культ. здабыткаў і каштоўнасцей антычнасці, фарміраванне свецкай культуры. Вядучае месца ў стылісты-